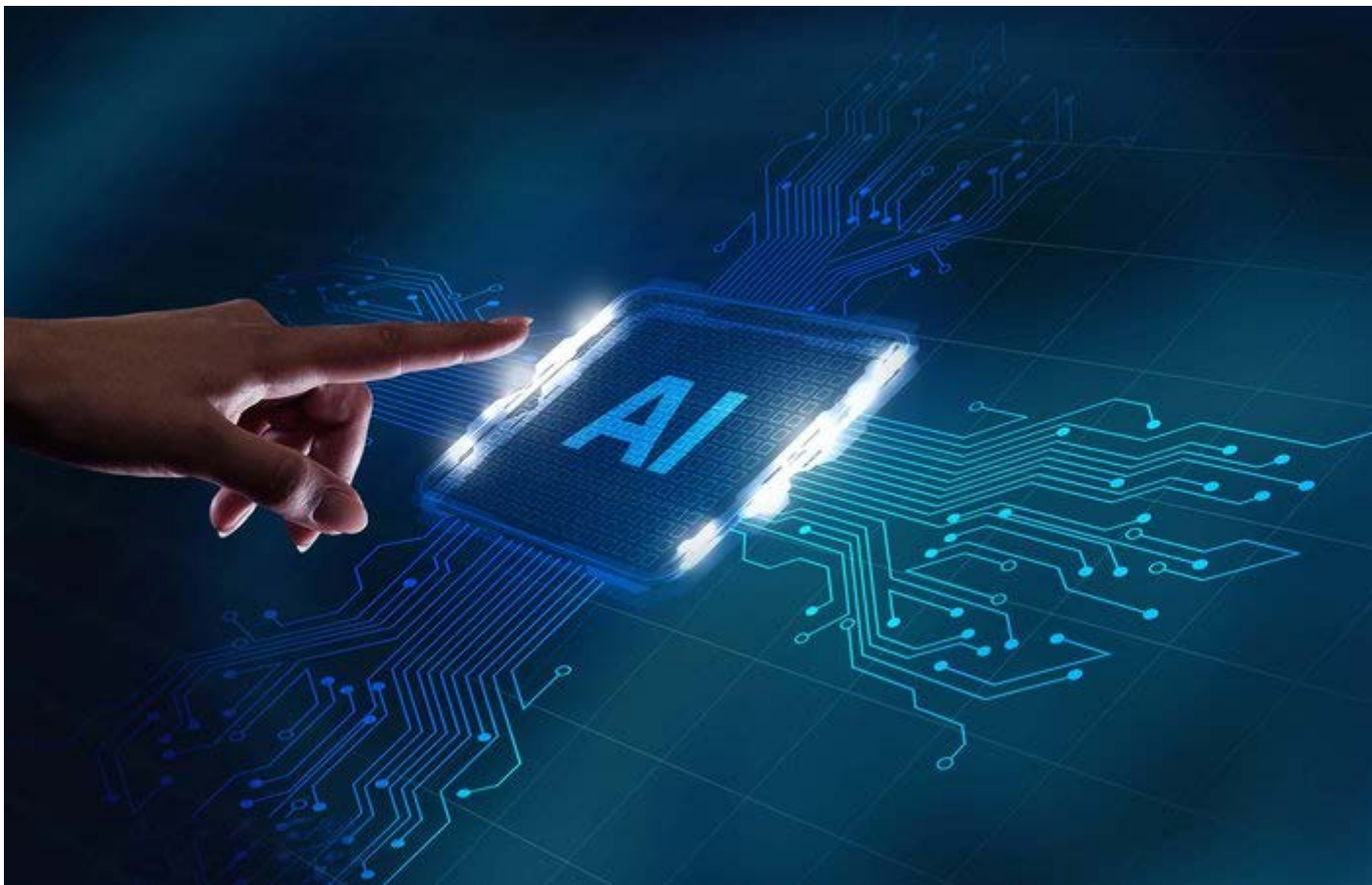

Delo, 29.05.2023

Avtor: Peter Rak

Stroju ne bi smeli omogočiti dostopa do knjige

Strojno prevajanje literature izjemno napreduje, književni prevajalci svariijo pred izbrisom njihovega poklica.

Prevajalci opozarjajo, da »zgolj prevod človeških prevajalcev zagotavlja književno delo, ki živi, diha, si upa biti drugačno in celovito reflektira original«. FOTO: Shutterstock

Tako imenovana umetna inteligenca je poseg na najrazličnejša področja delovanja, ki so bila doslej v ekskluzivni človeški domeni. Mednje sodi tudi strojno prevajanje literature, ki sicer še ni doživelo večjega razmaha, vendar različni indici kažejo, da bi lahko založniki v prihodnosti uporabljali takšne postopke.

Različna mednarodna združenja prevajalcev in avtorjev so izdala apele, da je treba te tendence ustaviti. »Kreativni miselni procesi morajo ostati neodvisni od kreatorjev računalniških programov, ki so inteligentni zgolj po nazivu,« so zapisali v Evropskem svetu združenj književnih prevajalcev (CEATL). V do zdaj izvedenih raziskavah tega področja so opozorili, da je strojno prevajanje izjemno napredovalo, vendar prevodi, ki jih opravi človek, manifestirajo drugačen občutek za jezik, različnost prevodov pa ne predstavlja različnosti profesionalnih kompetenc, temveč zgolj drugačen pristop, senzibilnost in afinitete prevajalcev.

Če se bodo procesi nadaljevali v smeri favoriziranja strojnih prevodov, bi se po mnenju poznavalcev lahko znašli v svetu instantnih prevodov, ki komunikacijo postavljajo nad jezik. Vsako besedilo je namreč polno dvoumnosti in nejasnosti, ki jih je treba kompetentno razvozlati, vsak, ki se ukvarja s prevajanjem, se zaveda, da ne gre za prevajanje besed ali stavkov, temveč intenc in implikacij, ki pogosto še niso bile formulirane v določeni maniri ali konstelaciji. Če bi prevajalci ostali brez dela, bi se izgubil celoten nabor izjemnih veščin.

Po mnenju kritikov je napačen že osnovni termin *strojno prevajanje* in bi ga bilo treba nadomestiti z izrazom *strojni izdelek*, saj se prevodi s pomočjo algoritmov ne morejo klasificirati kot prevodi v tradicionalnem smislu. Povsem deplasirane so tudi izjave ustvarjalcev prevajalnikov, kot sta deepL in google translate, da gre za najboljše prevajalce na svetu, saj pravzaprav sploh ne gre za prevajalce. Kljub temu se na nekaterih področjih, še posebej pri tako imenovanih pragmatičnih prevodih, že uporabljajo, tveganje, da bi ti postopoma izrinili človeške prevajalce, pa eksponentno narašča.

Že tako prekarni položaj

Čeprav je že danes njihov položaj vse prej kot rožnat. Njihovi delovni pogoji so slabi, honorarji skromni, številni so prekarci, če bo kot konkurenca nastopila še tako imenovana umetna inteligenca, bo njihov poklic zapisan izbrisu. Nekateri

prevajalci manj zahtevnih neliterarnih besedil oziroma v nekaterih evropskih državah kar četrtina že uporablja računalniške aplikacije, saj si s tem olajšajo delo, praviloma pa naročnikom prevoda tega ne razkrijejo. Večina pa ostaja zavezana klasičnemu prevajalskemu delu in nikakor noče sprejeti vloge nekakšnih asistentov ali končnih nadzornikov kakovosti prevodov, ki jih je opravil stroj.

Nedorečeni so tudi pravni vidiki. Strojno prevajanje je odvisno od podatkov, ki jih je generiral človek, ti metapodatki pa bi lahko bili oziroma bi v veliki meri morali biti zaščiteni na podlagi avtorskih pravic. Ker je končni izdelek strojnega prevajanja svojevrsten jezikovni hibrid, bi bilo zlorabo avtorskih pravic pravzaprav težko dokazovati. Avtorske pravice so v lasti fizične osebe, če prevod opravi stroj, nato pa ga pregleda in potencialno revidira še človek, kdo je pravzaprav avtor? Kreator računalniškega programa, uporabnik programa, končni inspicient, nihče?

V Združenju francoskih književnih prevajalcev (ATLF) so opozorili, da poskušajo Francija in druge evropske države nadoknaditi zamujeno v tekmi z ZDA in Kitajsko na področju umetne inteligence, zato namenjajo veliko sredstev tehnološkim podjetjem. Samo v Franciji naj bi za ta namen do leta 2030 porabili 30 milijard evrov. Izguba prevajalskih pozicij bi nedvomno bila izjemno osiromašenje jezikovnih, umetniških in splošnokulturnih vsebin, zato je treba prevajalski poklic zaščititi z vsemi sredstvi.

Obveznosti avtorjev in založnikov

Vrstijo se pozivi k transparentnosti. Založniki bi morali biti obvezani, da avtorje vnaprej obvestijo o potencialni možnosti strojnega prevajanja njihovega dela, in avtorji bi morali imeti možnost, da to opcijo zavrnejo. Prav tako bi morali odreči javna sredstva in logistično asistenco podjetjem, ki poskušajo na tak način povečati dobiček, ne nazadnje bo cena knjige identična, naj jo prevede človek ali stroj. Kot opozarjajo člani ATLF, zdaj še ni prepozno za ukrepanje, če bo to področje ostalo nedefinirano, pa se lahko položaj hitro zaostri.

Izraz umetna inteligenca nas ne sme zavesti, saj pravzaprav vedno v napredni tehnologiji vidimo nekakšne antropomorfne lastnosti, čeprav je to še vedno zgolj stroj.

Cécile Deniard

Francoska prevajalka in članica ATLF **Cécile Deniard** je bila gostja posveta, ki ga je o tem nedavno pripravilo Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP). Po njenih besedah ne gre za načelno zavračanje strojnega prevajanja, to je lahko občasno praktična rešitev za manj zahtevne tekste in različno korespondenco, tudi sama ga uporablja, če potrebuje hiter prevod iz, recimo, poljščine ali slovenščine v francoščino. Povsem druga zgodba je prevajanje literature, ki mora ostati v človeški domeni.

»Izraz umetna inteligenca nas ne sme zavesti, saj pravzaprav vedno v napredni tehnologiji vidimo nekakšne antropomorfne lastnosti, čeprav je to še vedno zgolj stroj. Zato je nujno, da te aplikacije demistificiramo, to so algoritmi in nič drugega, ki ne morejo nadomestiti klasičnega prevajanja. Nekateri poudarjajo, da so tudi človeški prevodi zelo različni, ampak pozabljajo na to, da so vsi tudi povsem točni, saj so odvisni od človeške interpretacije, ki je unikatna, specifična in tudi subjektivna, vendar zna razvozlati ne samo avtentično besedilo, temveč tudi globljo intenco, duha in sporočilo avtorja. Vsem, tako pisateljem kot založnikom, bi morali poslati jasno sporočilo, da je na kocki prevajalski poklic in da stroju ne bi smeli omogočiti dostopa do knjige,« je dejala Cécile Deniard.

Daleč na prvem mestu angleščina

Prevodoslovka in vodja medfakultetnega študijskega programa *Digitalno jezikoslovje* **Špela Vintar** prav tako a priori ne nasprotuje uporabi strojnega prevajanja v določenih primerih, ne nazadnje današnji rezultati daleč presegajo nekdanje nedomišljene in generične prevode. Strojni prevajalniki pravzaprav niso bili razviti z namenom prevajanja literature, šele v zadnjem

času so tukaj opazni napredki, res pa tovrstni prevodi še vedno manifestirajo izrazito osiromašen jezik. Jezikoslovec in strokovnjak za jezikovne tehnologije **Simon Krek** je opozoril na velike razlike med strojno akumulacijo podatkov v različnih jezikih, ki so osnova za kolikor toliko kompetenten prevod; daleč na prvem mestu je angleščina, sledijo večji svetovni jeziki, kot so francoščina, španščina in nemščina, nato je tukaj izjemno dolg seznam manjših jezikov, vključno s slovenščino, kjer je zajem podatkov še vedno dokaj skromen.

Kakorkoli že, tehnologija napreduje, bolj kot trenutno najbolj splošno popularne aplikacije umetne inteligence, kot je chatgpt, so na pohodu nevronske strojni prevajalniki (*Neural Machine Translation*, NMT), ki so v zadnjih letih postali izjemno sofisticirani in so sposobni že zelo kompleksnih prevodov. In vendar velja prisluhniti pozivu članov CEATL, da je treba »zavrnilo diktat lingvistične uniformiranosti, saj zgolj prevod človeških prevajalcev zagotavlja književno delo, ki živi, diha, si upa biti drugačno in celovito reflektira original.«